

KOMPARATÍVNY SOCIÁLNY VÝSKUM: MEDZINÁRODNÉ SKÚSENOSTI, MOŽNOSTI A VÝZVY

*Comparative Social Research: International Experiences, Opportunities
and Challenges*

Kvetoslava REPKOVÁ

ABSTRAKT

Napriek vysokej obľube a miere využívania, mnohé metodologické otázky okolo komparatívneho výskumu zostávajú aj v súčasnosti otvorené, prinášajú metodologické výzvy. Autorka na základe bohatých skúseností z medzinárodných aj národných projektov založených na komparatívnej metóde sprostredkováva vybrané spôsoby, ako sa s týmito výzvami vysporiadavať a využiť tak príležitosti, ktoré komparatívny výskum v sociálnych vedách ponúka.

Kľúčové slová: Komparatívny výskum. Komparatívna platforma. Databáza. Vineta.

ABSTRACT

Despite its popularity and widespread use, many methodological questions around comparative research remain open at present, posing methodological challenges. Based on her extensive experience with international and national projects drawing on the comparative method, the author presents selected ways of dealing with these challenges and thus exploiting the opportunities offered by comparative research in the social sciences.

Key words: Comparative research. Comparative platform. Database. Vignette.

Úvod

Napriek tomu, že história komparatívneho výskumu (ďalej len „KV“) zameraného na štúdium podobností a rozdielností dvoch alebo viacerých prípadov (entít, systémov, politík, teórií, foriem praxe) siaha až do starovekého Grécka. Iranifard a Roudsari (2022, s. 3317) ho vymedzujú ako „... starú, ale stále neznámu metódu“. Čo o KV nevieme, resp. čo si musíme pri jeho aplikácii osobitne uvedomovať? V čom spočíva jeho súčasná atraktivita pre sociálny výskum, osobitne pre výskum v sociálnej práci? V akých podobách sa využíva? Aké príležitosti ponúka pre objasňovanie a následné ovplyvňovanie sociálne relevantných fenoménov? A aké sú jeho limity? V predkladanom príspevku sa venujeme aj týmto otázkam, pričom k tomu využívame pomerne bohaté skúsenosti z účasti vo vybraných medzinárodných a národných sociálnych výskumoch využívajúcich komparatívnu metodológiu.

1 KV ako metodologická otázka

V tejto časti stručne predstavíme základný metodologický rámec KV (vymedzenie, diverzitu faktorov, ktoré podmieňujú dizajn v konkrétnych prípadoch, typológiu KV a organizáciu výskumnej činnosti založenej na komparatívnej metóde) pre sprostredkovanie vybraných skúseností s jeho aplikáciou.

1.1 O komparatívnom výskume „v kocke“

KV sa najširšie vymedzuje ako model výskumu, či ako výskumná stratégia. Inokedy sa k nemu pristupuje užšie ako k výskumnej metóde; alebo sa používa označenie komparatívna štúdia či komparatívna analýza. Napriek variabilite možných označení sa zvykne uvádzať, že KV sa v ostatnom období teší veľkej obľube. Azarian (2011) hovorí o KV dokonca ako o módnjej záležitosti a poukazuje na jeho masívnu evolúciu. Zameranie doktorandskej konferencie na *Komparatívny výskum ako metodologickú otázku* však nesie v sebe okrem rozmeru vysokej popularity aj ďalší zásadný rozmer, na ktorý autor kritiky poukazoval ešte začiatkom minulého storočia – a to, že sa stále malá pozornosť venuje rozličným metodologickým úskaliam,

ktoré sa týkajú chápania a aplikácie KV; že prirodzenosť komparácie ako základu našej kognície, ešte negarantuje tvorbu validného vedeckého poznania.

Aj keď základné definičné vymedzenie KV je v rozličných odborných zdrojoch principiálne podobné – *štúdium podobností a rozdielností* skúmaného fenoménu medzi dvomi a viacerými prípadmi/entitami (Kocka a Haupt 2009; Azarian 2011; Adiyia a Ashton, 2017), samotné štúdium a využívanie jeho výsledkov môže byť ovplyvnené faktormi (dimenziami) rozličnej povahy. V rámci diverzity podmieňujúcich faktorov sa zvykne uvádzať:

- a) dimenzia úrovne (skúmanie daného javu v rozličných regiónoch, krajinách, širších geografických oblastiach spojených spoločným predmetom záujmu);
- b) dimenzia systému/politiky (skúmanie daného javu v rozličných sociálno-politických kontextoch);
- c) dimenzia inštitúcie a inštitucionálnej praxe (skúmanie daného javu v rozličných typoch inštitúcií a formách inštitucionálnej praxe);
- d) dimenzia časového rámca (skúmanie daného javu v rozličných časových obdobiach, časových kontextoch);
- e) dimenzia teórie (skúmanie daného javu v optike rozličných teoretických a metodologických východísk).

Komplexnosť, no zároveň metodologická náročnosť, sa pri KV spája aj s tým, že *zber relevantných dát* sa môže realizovať ako kvantitatívnymi, tak kvalitatívnymi výskumnými metódami, či ich kombináciami (Iranifard a Roudsari 2022). Zdrojom kvantitatívnych dát (niekedy označovaných aj ako sekundárne dáta) sú spravidla rozličné databázy či existujúce publikácie, ktoré umožňujú porovnávať (komparovať) priemerné hodnoty sledovaného javu, vykonávať faktorovú či klastrovú analýzu. Pri komparatívnej analýze založenej na kvalitatívnych dátach (označované sú aj ako primárne) sa najčastejšie využíva výskumné pozorovanie, dotazovanie či rozhovory, ale aj modelovanie. Všetky typy diverzít napokon vstupujú do procesu výskumného dizajnovania a voľby

prístupu ku komparatívnej analýze, vždy v závislosti od ustanovenej výskumnej otázky. Vyššie uvedení autori hovoria o:

- a) deskriptívnej komparatívnej analýze (považujú ju za najjednoduchšiu, nakoľko sa zisťuje, ako sa sledovaný jav/fenomén vyskytuje v rozličných kontextoch);
- b) základnej vysvetľujúcej analýze (ide o snahu vysvetliť, ako charakteristiky jednotlivých kontextov môžu ovplyvniť rozličnosť výstupových premenných každého kontextu);
- c) porovnávacej analýze vzťahu (je zameraná na vzťahy, ktoré existujú medzi závislými a nezávislými premennými a na zisťovanie, či sú tieto vzťahy podobné v rozličných kontextoch);
- d) komparatívnej vysvetľujúcej analýze (je najkomplikovanejšia, nakoľko sa sústreďuje na variáciu vzťahov medzi rozličnými kontextmi).

Adiyia a Ashton (2017) alternatívne zmieňujú *štyri typy* komparatívnej analýzy:

- a) individualizujúca komparáciu (je zameraná na malý počet prípadov s cieľom poukázať na ich špecifiká, skúma ich do hĺbky);
- b) univerzalizujúcu komparáciu (je zameraná na tvorbu základnej teórie týkajúcej sa daného fenoménu s ambíciou dosiahnuť významnú mieru všeobecnosti a relevancie);
- c) komparáciu založenú na hľadaní variácií (cieľom je ustanoviť princíp variácie v podstate alebo intenzite skúmaného fenoménu a to cestou štúdia systematických rozdielov medzi skúmanými prípadmi);
- d) komplexnú komparáciu (skúmajú sa rozličné prípady na rozličných miestach v rámci toho istého širšieho systému; charakteristiky jednotlivých prípadov sa chápu ako funkcia ich rozličných vzťahov k systému ako celku).

1.2 Možnosti a limity komparatívneho výskumu

Diverzita podmienujúcich faktorov vedie aj k širokým **možnostiam** uplatnenia KV. Nachádzame ho prakticky vo všetkých disciplínach, týka sa takmer všetkých oblastí a tém výskumného záujmu. Tradične silnú pozíciu má v historických a politických vedách (Kocka a Haupt 2009; Adiyia a Ashton 2017); rovnako v témach aktuálnych v sociálnej oblasti (od komparatívnych výskumov hodnôt, pracovných podmienok v jednotlivých krajinách, rozdielov v životných hodnotách v rozličných sociálnych kontextoch; Azarian 2011); či v environmentálnych témach (napr. ekonomický dopad lokálnych potravinových systémov na rurálny rozvoj, či teritoriálnu kohéziu vidieckych oblastí Európy; Adiyia a Ashton 2017). S KV sa často spájajú ambície hľadania a identifikovania ciest, ako dospieť k zlepšeniu, dosiahnutiu vyššej efektívnosti politík, procedúr alebo odporúčaní zameraných na sociálne blaho ľudí, a to aj inšpirovaním sa dobrou praxou realizovanou v iných kontextoch (Iranifard a Roudsari 2022).

Popri významným možnostiam využitia sa však často zmieňujú aj **limity a riziká**, ktoré sa s KV spájajú. Stručne zosumarizujeme tie, ktoré sa v odbornej spisbe uvádzajú najčastejšie (napr. Kocka a Haupt 2009; Azarian 2011; Shaw a Holland 2014; Iranifard a Roudsari 2022):

- *jazyk* (kriticky sa reflektuje to, že ten istý výraz/pojem môže mať v rozličných komparovaných kontextoch rozličný význam; rovnako, že veci pomenované podobnými výrazmi nemusia byť rovnaké, či naopak, že veci pomenované rozlične nemusia byť rozdielne);
- *snaha o terminologickú synchronizáciu* (predstavuje jednu z ciest, ako sa vyrovnat' s problémom jazyka, ide však o odborne a časovo náročný proces);
- *autonómia vybraných prípadov/jednotiek* (najmä v sociálnych vedách je problematické ju dosiahnuť s ohľadom

dom na nemožnosť ignorovať komplexné prepojenia a vzájomné vplyvy medzi jednotkami);

- *výber prípadov pre komparáciu* (je často spojený s tzv. asymetrickou komparáciou, kedy sa dôsledne skúma jeden prípad a ostatné slúžia len ako referenčné body; kedy výskumný tím nemá o všetkých prípadoch rovnakú vedomosť a spolieha sa na sekundárne zdroje dát);
- *nízka validita získaných dát* (výskumy, ktoré sa vymedzujú ako komparatívne, v skutočnosti často iba popisujú skúmaný fenomén v jednotlivých kontextoch, bez ich reálnej komparácie; môže to súvisieť aj so slabým teoretickým ukotvením komparácie).

Charakter a možný rozsah metodologických limitov spojených s KV môžu evokovať úvahu, či nie je tento druh metodologického prístupu natoľko náročný a rizikový, že je lepšie sa jeho aplikácii radšej vyhnúť. V ďalšej časti textu sprostredkujeme niekoľko príkladov, ako možno s rizikami KV v sociálnej oblasti pracovať a využiť tak jeho potenciál.

2 Príklady komparatívneho výskumu

Bohaté výskumné skúsenosti nás posmeľujú pridať sa k názoru Azariana (2011), že intenzifikácia záujmu o KV v sociálnych vedách významne súvisí s globalizáciou, technologickým pokrokom a fungovaním *nadnárodných výskumných platforiem (sietí)*. Tieto stavajú na činnosti tzv. *národných kontaktných miest (bodov, korešpondentov)*, ktoré ponúkajú jednotlivým expertom a expertkám, ale aj celým výskumným tímom príležitosť pre angažovanie sa v analýze a následnom ovplyvňovaní politik a programov nielen na národnej, ale aj medzinárodnej (napr. EÚ) úrovni.

2.1 Príklady medzinárodných komparatívnych platforiem

Od roku 2008 začala na základe schválenia Európskej komisie fungovať *Akademická sieť európskych expertov a expertiek pre problematiku zdravotného postihnutia* (*The*

Academic Network of European Disability Experts, ANED ([cit. 2025-11-03]). Za Slovensko sa stal pre sieť kontaktným miestom Inštitút pre výskum práce a rodiny (ďalej len „*IVPR*“), ktorého expertky a experti nielenže pripravovali národné správy podľa jednotlivých zadaní, ale oslovovali k spolupráci aj ďalšie expertky a expertov či organizácie v prípade, že expertíza *IVPR* nebola postačujúca. Na základe národných správ sa následne pripravovali európske konsolidované (komparatívne) správy k jednotlivým témam (napr. k problematike nezávislého života osôb so zdravotným postihnutím; inkluzívneho vzdelávania; uplatňovania politických a občianskych práv osôb so zdravotným postihnutím). Od roku 2020 sa akademická sieť *ANED* pretransformovala na sieť *Európska expertíza zameraná na problematiku zdravotného postihnutia* (*European Disability Expertise, EDE* (2025, [cit. 2025-11-03])). Nadväzujúc na sieť *ANED* je orientovaná na zber, analyzovanie a poskytovanie nezávislých vedeckých dát a informácií o národnej legislatíve a politikách previazaných na EÚ politiky pre oblasť zdravotného postihnutia, rovnako na informácie o životnej situácii osôb so zdravotným postihnutím v jednotlivých krajinách.

Na podobnom princípe funguje tzv. *Sieť európskych observatórií* (*Network of European Observatories* (2025, [cit. 2025-11-03])) zriadená *Európskou nadáciou pre zlepšenie životných a pracovných podmienok* (*Dublin*). Aj v tomto prípade je od roku 2006 národným korešpondentom siete *IVPR*. V rámci centrálnej orientácie na životné a pracovné podmienky ľudí zabezpečuje sieť systematický zber a analyzovanie dát získaných národnými korešpondentmi k čiastkovým témam ako bývanie, kvalita práce, sociálny dialóg, spravodlivé odmeňovanie, reštrukturalizácia podnikov a jej dopady na život ľudí, konvergencia a sociálna inklúzia. Porovnateľne so sieťou *ANED/EDE*, aj v tomto prípade sa národné správy využívajú na účely prípravy veľkých komparatívnych správ zameraných na jednotlivé sociálne relevantné témy.

Z množstva ďalších sietí zmienime ešte projekt *Európsky inštitút pre rodovú rovnosť* (*The European Institute of Gender Equality, EIGE* (2025, [cit. 2025-11-05]), ktorý zriadila EK vo *Vilniuse* v roku 2010 za účelom výskumu, zberu a analýzy dát týkajúcich sa rodovej rovnosti ako otázky hlavného prúdu zasahujúcu rozličné oblasti života žien a mužov. Za uvedeným účelom poskytuje EIGE členským krajinám EÚ metodologickú podporu pri zlepšovaní situácie so zberom rodových štatistík; následné dáta komparuje a reportuje, napr. v podobe indexu rodovej rovnosti v jednotlivých oblastiach života (zdravie, vzdelanie, mzdy, postavenie v politickej, ekonomickej či sociálnej sfére, zlé zaobchádzanie, atď.).

Čo tieto komparatívne platformy spája?

- snaha ovplyvňovať „veľké“ verejné politiky súvisiace so sociálnymi právami ľudí na základe relevantnej výskumnej evidencie;
- duálne smerovanie – systematickým zberom relevantných dát a spoľahlivými informáciami ovplyvňovať politiky a opatrenia na národnej aj medzinárodnej (EÚ) úrovni;
- nerealizuje sa výber jednotiek pre komparáciu, nakoľko sú do nej zapojené všetky EÚ krajiny;
- jasné usmernenia týkajúce sa synchronizácie terminológie a používaných konceptov (vo forme tzv. šablón/template);
- využívanie verejne dostupných dát/databáz, spravidla kvantitatívnej povahy, bez nevyhnutnosti ďalšieho, najmä kvalitatívneho výskumného zisťovania;
- využívanie spravidla deskriptívneho typu komparatívnej analýzy (popisovanie situácie v jednotlivých krajinách podľa jednotnej šablóny; lepšie pochopenie vlastnej a osobitnej pozície jednotky v rámci multiplicity spoločností, kultúr a prístupov⁷; aj keď

sa využívajú porovnávanie - v číslach, percentách, atď., primárnym cieľom nie je porovnávanie situácie medzi krajinami, ako skôr sledovanie zmeny/pokroku sledovaného fenoménu v jednotlivých krajinách v čase);

- intenzívne využívanie metódy príkladov (praxe/dobrej praxe/najlepšej praxe) z jednotlivých krajín, na ktorých sa ilustruje podoba sledovaného javu/fenoménu.

2.2 INTERLINKS – európsky komparatívny výskum v oblasti dlhodobej starostlivosti o staršie osoby v Európe

Projekt *INTERLINKS* financovaný v rokoch 2008-2011 v rámci 7. Rámcového programu EÚ bol výskumným projektom európskeho významu so zameraním na oblasť dlhodobej starostlivosti o staršie osoby v *Európe* ([cit. 2025-11-05]). Aj keď ide o starší projekt, uvádzame ho zámerne ako príklad iného uplatňovania komparatívnej metódy než tej, ktorá je aplikovaná pri vyššie uvedených platformách. Možno na ňom dokumentovať *5-fázovú organizáciu KV* podľa Irani-fard a Roudsari (2022), ktorá sa môže javiť pre sociálny výskum, vrátane výskumu v sociálnej práci, príťažlivejšia ako komparatívna práca založená najmä na databázových zdrojoch:

- výber jednotiek (prípadov) pre komparáciu:* Do projektu bolo cieľným výberom lídra projektu (Európskym centrom pre sociálnu politiku a výskum vo Viedni) zaradených 13 členských krajín EÚ, pričom z nových členov to bolo Slovensko a Slovinsko;
- popis sledovaného javu/fenoménu:* Predmet projektu bol explicitne vyjadrený v jeho skrátenom názve *INTERLINKS*, čo znamenalo modelovanie rozhraní a prienikov medzi prevenciou, rehabilitáciou, kvalitou služieb a neformálnou starostlivosťou;

⁷ Kocka, Haupt (2009) hovoria o tzv. *asymetrickej komparácii*, kedy štúdium inej krajiny, kultúry pomáha lepšie pochopiť špecifiká vlastnej krajiny. May (1993, in: Azarian 2011) takýto typ komparácie nazýva ako *zrkadlovú perspektívu* (import-

mirror view), kedy sa cez komparáciu s inými vlastná prax vníma zo širšej perspektívy, cez viaceré možné riešenia.

- c) *skúmanie, pozorovanie a popisovanie podobností a rozdielností sledovaného javu v porovnávaných jednotkách*: Pre účely synchronizácie prístupu k predmetu a operacionalizácii ďalšej práce tak, aby umožňovala komparáciu, bola, okrem dostupných kvantitatívnych údajov z verejných databáz, využitá kvalitatívna metóda tzv. *vineť*. V konzorciu sa identifikovalo niekoľko životných situácií, ktoré sa tradične spájajú s potrebou dlhodobej starostlivosti o staršie osoby (napr. prechod z nemocničnej do domácej starostlivosti pri náhlej príhode) a jednotlivé jednotky komparácie popisovali, aký by bol prevažujúci prístup k riešeniu týchto situácií v ich národných podmienkach – aké služby by boli dostupné, kto by manažoval starostlivosť, kto by služby financoval, aké problémy by sa vyskytli, aké medzery objavili;
- d) *znovu-popísanie sledovaného javu*: Na základe kvantitatívnych údajov, v kombinácii s informáciami získanými z vinet za jednotlivé krajiny a situácie sa sformovala štrukturálna mapa problematiky dlhodobej starostlivosti o staršie odkázané osoby v Európe z hľadiska tém prevencie, rehabilitácie, kvality služieb a neformálnej starostlivosti a pripravili sa konsolidované správy za celé konzorcium; komparácia však nespočívala s porovnávaním prístupov jednotlivých krajín na základe dopredu definovaných kritérií (teórie), ako skôr na uplatňovaní príkladov dobrej praxe;
- e) *re-definícia kategórií (javov)*: Výsledkom činnosti výskumného konzorcia bolo spracovanie teórie v po-

dobe *Rámca pre dlhodobú starostlivosť* (*Framework for LTC*) pozostávajúceho zo šiestich centrálnych tém: a) identita dlhodobej starostlivosti; b) politika a riadenie; c) trajektórie a procesy; d) manažment a líderstvo; e) organizačné štruktúry; f) zdroje.

Na základe predstavených charakteristík projektu je zrejmé, že v ňom šlo o kombináciu komparatívnych prístupov (porovnaj Adiyia a Ashton 2017). Kým v prvej fáze bola uplatňovaná skôr individualizujúca komparácia (skúmanie zapojených prípadov/jednotiek do hĺbky a poukázanie na ich špecifiká), ku koncu projektu bolo konzorcium motivované smerom k univerzalizujúcej komparácii Azarian (2011, [cit. 2025-10-21]), hovorí o komparácii využiteľnej pre účely kauzálnej generalizácie. Prostredníctvom *Rámca pre dlhodobú starostlivosť* poskytujúceho nástroje a praktické príklady malo ambíciu usmerňovať ďalší vývoj systémov dlhodobej starostlivosti o staršie osoby v Európe na úrovni jednotlivých krajín, ale aj EÚ ako celku.

Záver

V článku sme sa stručne zaoberali základnými metodologickými vymedzeniami KV – na čo je cieľovo zameraný, aké sú jeho možnosti, ale aj limitujúce faktory. Následne sme predstavili vybrané medzinárodné projekty zo sociálnej oblasti založené na aplikácii komparatívnej metódy. Ponúkajú lekcii, ako sa možno s metodologickými výzvami KV vysporiadať a ako zužitkovať potenciál, ktorý ponúka, a ktorý nie je nahraditeľný iným metodologickým prístupom. Do takéhoto nastavenia na záver vhodne zapadá realistický postoj Azariana (2011, s. 123, [cit. 2025-10-21]): „... zdá sa, že namiesto hľadania všeobecných kauzálnych vysvetlení dokáže komparatívna analýza ponúknuť len ilustrácie demonštrujúce plodnosť a nedostatky inak

⁸ Vinety sú krátke príbehy zachytávajúce „typické prípady“, ktoré, aj keď sú hypotetické, sú uveriteľné, nakoľko sa formujú na základe zovšeobecnenia reálnej, do istej miery ustálenej praxe (voľne podľa Shaw a Holland 2014; Kandemir a Budd 2018). Možno ich preto vzťahovať k väčšine prípa-

dov, ktorých sa vineta týka. Inšpirovaný skúsenosťou z projektu *INTERLINKS* sme systém vinet určený na poznávanie rôznorodých prejavov sledovaného javu v praxi využili aj v národnom projekte zameranom na skúmanie problémov lekárskej a sociálnej posudkovej činnosti vykonávanej na úrovni miest a obcí (Repková et al. 2020).

vyvinutých teórií a modelov, aby ukázala hranice ich použiteľnosti. Ako taká môže byť komparatívna metóda s istotou použitá iba ako hrubá kontrola našich teórií a modelov, ktorá nám zabráňuje zablúdiť. Zároveň však stimuluje našu teoretickú predstavivosť, ktorá je na rozpracovanie takýchto teórií a modelov veľmi potrebná.“

Afiliácia

Príspevok vznikol s podporou projektu VEGA č. 1/ 0535/23 *Integrácia ukrajinských migrantov a posúdenie náročnej životnej situácie spojenej s krízou vyvolanou vojnovým konfliktom optikou sociálnej práce.*

Zoznam bibliografických odkazov

- ADIYIA, Michael a William ASHTON, 2017. *Comparative Research* [online]. Brandon University. Rural Development Institute [cit. 2025-10-30]. Dostupné z: <https://www.bran-donu.ca/rdi/files/2017/07/RDI-Comparative-Research.pdf>
- AZARIAN, Reza, 2011. Potentials and limitations of comparative method in social science. In: *International Journal of Humanities and Social Science*. Roč. 1, č. 4, s. 113-125. ISSN 1694-2639.
- European Disability Expertise* [online] [cit. 2025-11-03]. Dostupné z: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/european-disability-expertise_en
- HAW, Ian a Sally HOLLAND, 2014. *Doing Qualitative Research in Social Work*. London: SAGE Publications Ltd. ISBN 978-1-4462-5282-6.
- INTERLINKS, 2025. *Health systems and long-term care for older people in Europe*. [online] [cit. 2025-11-03]. Dostupné z: <https://interlinks.euro.centre.org/>
- KANDEMIR, Asli a Richard BUDD, 2018. Using Vignettes to Explore Reality and Values With Young People. In: *FQS*. Roč. 19, č. 2. ISSN 1438-5627.
- KOCKA, Jurgen a Heinz-Gerhard HAUPT, 2009. *Comparison and Beyond. Tradition, Scope, and Perspectives of Comparative History* [online]. Oxford: Berghahn Books [cit. 2025-11-02]. Dostupné z: <https://eusp.org/sites/default/files/archive/stories/library/Exhibitions/0056979.pdf>
- Network of European Observatories* [online] [cit. 2025-11-15]. Dostupné z: <https://ivpr.gov.sk/ivpr-a-eurofound/>
- REPKOVÁ, Kvetoslava et al., 2020. *Posudková lekárska a sociálna činnosť v podmienkach miest a obcí* [online]. Bratislava: ZMOS [cit. 2025-11-05]. Dostupné z: https://fsr.gov.sk/wp-content/uploads/2022/09/NP_PKSD_ZMOS_Analyza_Posudkova_lekarska_a_socialna_cinnost_v_podmienkach_miest_a_obci.pdf?csrt=9209711126314936875
- The Academic Network of European Disability Experts* [online]. [cit. 2025-11-03]. Dostupné z: <https://www.disability-europe.net/>

Kontaktné údaje

prof. PhDr. Kvetoslava REPKOVÁ, CSc.

Inštitút edukológie a sociálnej práce
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
Ul. 17. novembra č. 1, 080 01 Prešov
Email: kvetoslava.repkova@unipo.sk